

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕРМІНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(НА МАТЕРІАЛІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)**

У статті проаналізовано сучасні тенденції термінознавчих досліджень, основну увагу, зокрема, зосереджено на різних визначеннях понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова» «терміносистема», вказано на деякі відмінності та подібності цих понять. З'ясовано термінологічний статус таких найменувань, уточнено певні дефініції цих понять. Зауважено, що основним критерієм окреслення фахової мови є предметна і комунікативна сфери певної професійної діяльності. На матеріалі комп'ютерної термінології показано, що фахова мова цієї галузі містить термінологію, професіоналізми та номени, проширок загальноживаної лексики, що служить для всебічного опису процесів, предметів, явищ.

В українському науковому дискурсі спостерігаємо різні погляди науковців на визначення межі понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова» «терміносистема», це спричиняє деякі розбіжності в розумінні концепції терміна та терміносистеми. На нашу думку, термінознавство – вчення або наука про терміни. Терміносистема – це впорядкована система термінів, якій притаманні такі ознаки: відсутність термінів, що належать до кількох терміносистем одночасно або до жодної; цілісність, певна сталість; структурований характер; однозначність у межах однієї терміносистеми. Термінологія формується стихійно, вона містить термінологічні одиниці всіх типів: галузеві терміни, номенклатурні одиниці, професіоналізми, терміноїди. Фахова мова комп'ютерної галузі – це один із варіантів сучасної літературної мови, яку використовують переважно для специфічних комунікативних потреб фаху. Чітке розуміння понять термінознавства, термінології, терміносистеми, фахової мови сприяє доречному використанню цих термінів у наукових дослідженнях, впливає на ступінь сприйняття наукового тексту, а також на наукову вартісність дослідження, дає змогу упорядкувати та систематизувати значні напрацювання у комп'ютерній термінології.

Ключові слова: термінознавство, термінологія, терміносистема, фахова мова, комп'ютерна термінологія.

Українське термінознавство – один із популярних та актуальних напрямів сучасних мовознавчих досліджень, зумовлених великим потоком інформації, процесами інтеграції наук, інтенсивним зростанням процесів термінотворення. Вагому частину сучасного мовного фонду становить спеціальна лексика, обсяг якої стрімко збільшується. Як зазначає Л. Томіленко, «за спостереженнями дослідників, зростання кількості термінів різних наук випереджає зростання кількості загальноживаної лексики, і тому в наш час термінологічних одиниць нараховуємо більше, ніж слів загального вжитку. До того ж термінолексика стає головним джерелом поповнення словникового складу, активно проникаючи в загальноживану мову та впливаючи на неї» [14].

Метою статті є вкотре заакцентувати на відповідності понять термінологія, термінознавство, терміносистема, фахова мова, проаналізувати термінологічний статус таких найменувань, а також порівняти усталені погляди на ці поняття та виокремити нові тенденції в термінознавчих працях.

Актуальність статті зумовлена потребою опису сучасних динамічних тенденцій у термінознавчих дослідженнях.

В українському науковому дискурсі спостерігаємо різні погляди науковців на визначення межі понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова»

«терміносистема», це спричиняє деякі розбіжності в розумінні концепції терміна та терміносистеми.

Л. Симоненко зазначає: «...сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію» [11]; Т. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько у праці «Основи термінотворення» [5] наводять таке визначення термінології: наука про терміни; фахова лексика у складі всіх слів певної мови; спеціальна лексика, що обслуговує певну галузь, науки чи техніки. У своїх дослідженнях В. Даниленко [6] термінологію визначає як «...належність мови науки, як основна, найважливіша та найінформативніша частина лексичної системи мови науки». Термінологи Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк [10] розуміють термінологію як «систему позначень наукових і професійних понять будь-якої однієї галузі знань». Отож погоджуємося з думкою Л. Томіленко: «визначення термінології формують уявлення про специфіку цієї лексики як сукупності понять, що відбивають науковий світогляд; низки спеціальних найменувань різних галузей знань; групи взаємопов'язаних термінів; підсистеми словникового складу літературної мови; штучно сформованого лексичного пласту» [14]. Тому вважаємо, що *термінологія* – це сукупність мовних одиниць, тобто слів, словосполучень, речень на позначення спеціальних понять різних галузей науки, техніки, спорту, мистецтва тощо, наприклад комп'ютерна термінологія.

Науку про терміни більшість мовознавців [2; 11; 14] називає *термінознавством* (проте сучасні словники цього слова не фіксують, хоч воно утворилось у 30-х роках ХХ століття на стику лінгвістики, логіки, інформатики, психології тощо. Натомість у цьому значенні вживають слово *термінологія*). О. Суперанська [12] зазначає, що *термінознавство* – це вчення про склад термінів певної галузі знань, а також діяльність з упорядкування цих термінів, спостереження за їхнім функціонуванням і контролю за впровадженням (наприклад, електороенергетичне термінознавство), назву *термінологія* дослідниця вважає ширшою за *термінознавство*. Термінологи Н. Васенко В. Дубічинський, О. Кримець [3] *термінознавством* називають науку, що вивчає терміни, термінології і терміносистеми, закономірності їхнього творення та функціонування. На нашу думку, *термінознавство* (на зразок, *мовознавство, українознавство, літературознавство*) – вчення або наука про терміни.

Варто також розрізнити поняття *термінологія* і *терміносистема*. «Термінологічна система, – зазначає Л. Симоненко, – це система знаків, зміст і зв'язки якої замкнені межами однієї галузі знань» [11]. А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько [5] зауважують, що «...термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під нею розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно відтворюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності». «Одним із показників системності, – наголошує І. Кочан [7], – є наявність тематичних чи лексико-семантичних груп». Автори навчального посібника «Фахова мова» [3] зазначають: «Терміносистема – це система термінів у певній галузі/підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію».

Уважаємо, що *терміносистема* – це впорядкована система термінів, якій притаманні такі ознаки: відсутність термінів, що належать до кількох терміносистем одночасно або до жодної; цілісність, певна сталість; структурований характер; однозначність у межах однієї терміносистеми, такою термінологічною системою можуть послуговуватися одна чи декілька галузей одночасно. *Термінологія* формується стихійно, вона містить термінологічні одиниці всіх типів: галузеві терміни, номенклатурні одиниці, професіоналізми, терміноіди тощо. Виникнення і формування термінології починається одночасно з появою і формуванням конкретної галузі. Спостерігаємо такі етапи розвитку термінології: 1) виникнення неповної, образно кажучи, стихійної термінології; 2) поглиблення наукового знання; 3) розвиток термінології на власній основі (родо-видові поняття (*мережа* – родове поняття, *безпровідна мережа, соціальна мережа* видове поняття) тощо), виокремлення підгалузей (наприклад,

комп'ютерна термінологія, підгалузь – термінологія веб-дизайну). Терміносистема має також свої етапи формування та функціонування. Перший етап: перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми (тобто початок формування теорії науки); другий етап: зростання обсягу знань у межах теорії; третій етап: формування системи понять нової теорії, де кожен новий термін посідає своє певне місце. Терміносистема формується на певному етапі розвитку наукового знання тої чи тої галузі, коли створено наукову теорію, позначено об'єкти та зв'язки між цими знаннями. Отож поняття термінології значно ширше ніж терміносистема, проте терміносистема є більш високим ступенем організації терміноодиноць, ніж термінологія.

На сьогодні спостерігаємо особливий інтерес до вивчення проблем фахової мови. У вишах запроваджено для обов'язкового вивчення курси «Українська мова за фахом» «Українська мова за професійним спрямуванням» тощо. З огляду на відсутність достатньою мірою сформованих сучасних терміносистем дослідження фахових мов є особливо необхідним. Саме фахова мова – середовище народження термінології.

Фахова мова – це поняття, що вперше з'явилося в німецькому мовознавстві, і тому, як зазначає Н. Гимер [4], саме в цій мові воно найкраще опрацьоване, а його визначення є найбільш поширеним. Німецький мовознавець Лотар Гоффман (в деяких джерелах – Хоффман) [1] визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями певної галузі». А. Міщенко [8, С. 163] зазначає, що термін *фахова мова* вживається в лінгвістичних працях на позначення всіх форм вербальної і невербальної фахової комунікації в межах науково-технічної галузі, а різні дефініції терміна *фахова мова* наголошують на відповідних властивостях фахових мов. І. Павлюк [9] указує, що фахова мова – варіант загальноживаної мови, який застосовується у певній сфері людської діяльності з метою порозуміння між фахівцями цієї сфери і оперує чітко окресленою термінологією. ДСТУ ISO-1087-1 «Частина 1. Теорія та використання» термін *фахова мова* визначає як «...підсистему мови, в якій використовують термінологію та інші мовні засоби, призначені для запобігання неоднозначності спілкування у конкретній предметній галузі» [13].

Сучасні фахові мови ґрунтуються на традиційній народній лексиці, оскільки розвинулися з народних знань про довкілля та практичних потреб суспільства. Стрімкий розвиток науки, техніки, новітніх технологій сприяє виникненню нових та подальшому становленню вже наявних галузей, що спричиняє необхідність чіткої номінації певних аспектів пізнання. Отож, з одного боку, фахова мова генерує в собі знання та досвід, з другого – слугує засобом професійного спілкування. Ще донедавна термін *фахова мова* обмежувався лише лексико-семантичним рівнем, проте нині цей термін розширився до фахового тексту. Фаховій мові кожної галузі притаманні свої специфічні риси: лексичні та синтаксичні конструкції, певні текстові структури. Проте всі фахові мови мають деякі спільні, так звані інтегральні, ознаки: основою фахової мови є розвинена національна мова; специфічний набір мовних одиниць (терміни не лише певної діяльності, але й суміжних з нею галузей, а також номенклатура та професіоналізми); вибір і використання мовних засобів та синтаксису загальноживаної мови у спеціальному значенні; наявність писемної та усної форм; міжрегіональний характер; тісний зв'язок із певною сферою діяльності.

Зокрема, фахова мова комп'ютерної галузі – це один із варіантів сучасної літературної мови, яку використовують переважно для специфічних комунікативних потреб фаху. Основними критеріями мови професійного спілкування є наявність термінології та професіоналізмів, особливостей у словотворі, синтаксисі. Найважливішим засобом вираження фахової мови виступає фаховий текст, до основних властивостей якого належать цілеспрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність.

Так, фахова мова сучасної комп'ютерної термінології містить:

а) власне комп'ютерну термінологію : *накопичувач, зчитувач, байт, блог, сайт, переглядач, домен, кеш, курсор, логін;*

б) міжгалузеві терміни:

- математичні: *похибка, вибірка, деревоподібний, обчислення, лінійка*;
- фізичні: *роз'єм, рідкокристалічний, смуга поглинання*;
- радіотехнічні: *сигнал, перехідник, з'єднувач синхронізації*;
- лінгвістичні: мова (програмування), заголовок, редагувати, рецензування, текстовий;

в) пласт загальноновживаної лексики: *сторінка, значок, доступ, переглянути, готовий, показати, замінити, пам'ять*.

г) терміноїди:

- професіоналізми: *баг, джойстик, хард, бан, забанити, конект, аська, глюк, тулити, зависання, пост, софт, юзер, хакер*;
- номени: *Майкрософт, Фейсбук, Ворд, Опера, Firefox, Mozilla*;

Серед них – іменники: *вхід, вихід, запис, взаємодія, вигляд, захист, відступ, зображення, фігури, таблиці, сторінки, посилання, застосунки, символи тощо*; прикметники та дієприкметники: *мережевий, структуровий, поглинальний, діалоговий, скопійований, текстовий, відформатований, маркувальний, узгоджений*; дієслова: *вставити, вирізати, переслати, групувати, повернути, скасувати, порівняти, вирівняти, редагувати, додавати, перейти, увімкнути*.

Особливості фахової мови комп'ютерної галузі спостерігаємо на лексичному рівні: будь-яка лексична одиниця виконує певні функції у фаховій комунікації (передусім номінативну, сигніфікативну, когнітивну та комунікативну), а також на морфолого-синтаксичному рівні: характерні особливості виявлено на рівні речення. Основою фахової мови є фаховий текст, який конкретизує об'єкти комп'ютерної терміносистеми і відображає реальну картину її термінології.

Висновок. Чітке розуміння понять *термінознавство, термінологія, терміносистема, фахова мова* сприяє доречному використанню цих термінів у наукових дослідженнях, впливає на ступінь сприйняття наукового тексту, а також на наукову вартісність дослідження, дає змогу упорядкувати та систематизувати значні напрацювання у комп'ютерній термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. – Tubingen: Günter Naer, 1985. – S. 53
2. Булик-Верхола С.З. Основи термінознавства: навч посібник /С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівець. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. – 192 с.
3. Васенко Н. А. Фахова українська мова: навч. посібник / Н.А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кринець. – К.: 2008. – 272 с.
4. Гимер Н. О. Терміни як основа фахової мови / Н. О. Гимер // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2013. – Т. 21, вип. 19(1). – С. 89 – 93.
5. Д'яков А. С. та ін. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
6. Даниленко В.П. Теоретичні та практичні засади нормалізації наукової термінології/ В. П. Даниленко, Л. І. Скворцов // Мовознавство. – 1980, – № 6. – С. 16-21.
7. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Л., 2004. 519 с.
8. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу/А. Л. Міщенко. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 448 с.
9. Павлюк І.Б. Провідні характеристики фахових мов / І. Б. Павлюк // Проблеми семантики слова, речення, тексту : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 28. – С. 322 – 329.
10. Панько Т. І «Українське термінознавство» [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 217 с.

11. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку/ Людмила Симоненко // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3
12. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории/ А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – 6-е изд. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012. – 248 с.
13. Термінологічна робота. Словник термінів. Частина 1. Теорія та використання (ISO 1087-1:2000, IDT). – ДСТУ ISO 1087-1:2007. – К., 2009. – 36 с.
14. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія] / Л. М. Томіленко. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 160 с.

Iryna Mentynska

MODERN TRENDS OF TERMINOLOGICAL STUDIES
(BASED ON COMPUTER TERMINOLOGY)

The article analyses the modern tendencies of terminological studies; the main focus is, in particular, on the various definitions of such concepts as ‘terminology’, ‘science of terminology’, ‘specialty language’, ‘terminological system’; some differences and convergence of these concepts are indicated. The terminological status of such names is clarified, and the certain definitions of these concepts are refined. It is noted that the objective and communicative spheres of a certain professional activity are the main criterion for defining the specialty language. The material of computer terminology shows that the professional language of this area contains terminology, professionalisms and denominations, a stratum of commonly used vocabulary, which serves for a comprehensive description of processes, objects, and phenomena. In the Ukrainian scientific discourse, we observe different views of scholars on the definition of the boundaries of concepts ‘terminology’, ‘study of terms’, ‘specialty language’, ‘terminological system’. This leads to some discrepancies in the understanding of the concept of the term and the terminology system. In our opinion, terminology is a teaching or science of terms. Terminology is an ordered system of terms, which has the following characteristics: absence of terms belonging to several terminological systems at the same time or to any one; integrity, certain constancy; structured character; unambiguousness uniqueness within a single terminology system. Terminology is formed spontaneously; it contains terminological units of all types: branch terms, nomenclature units, professionalisms, terminoids. Computer science specialty language is one of the variants of modern literary language, which is used mainly for specific communication needs of the specialty. A clear understanding of the concepts of study of terms, terminology, terminological system, and specialty language contributes to the appropriate use of these terms in scientific researches, affects the degree of perception of the scientific text, as well as the scientific value of the study, allows to streamline and systematize significant developments in computer terminology.

Key words: science of terminology, terminology, terminological system, specialty language, computer terminology.

Ирина Ментинская

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТЕРМИНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
(НА МАТЕРИАЛЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ)

В статье проанализированы современные тенденции терминоведческих исследований, основное внимание, в частности, сосредоточено на разных определениях понятий «терминология», «терминоведение», «профессиональная речь», «терминосистема», указано на некоторые различия и сходности этих понятий. Выяснен терминологический статус таких наименований, уточнены определенные дефиниции этих понятий. Отмечено, что основным критерием определения профессиональной речи является предметная и коммуникативная сфера деятельности. На материале компьютерной терминологии показано, что профессиональная речь этой отрасли содержит терминологию, профессионализмы и номены, пласт общеупотребительной лексики, служит для всестороннего описания процессов, предметов, явлений. В украинском научном дискурсе наблюдаем различные взгляды ученых на

определение границы понятий «терминология», «терминоведение», «профессиональная речь» «терминосистема», это вызывает некоторые расхождения в понимании концепции термина и терминосистемы. По нашему мнению, терминоведение – учение или наука о терминах. Терминосистема – это упорядоченная система терминов, которой присущи следующие признаки: отсутствие терминов, принадлежащих к нескольким терминосистемам одновременно или к одной; целостность, определенное постоянство; структурированный характер; однозначность в пределах одной терминосистемы. Терминология формируется стихийно, она содержит терминологические единицы всех типов: отраслевые термины, номенклатурные единицы, профессионализмы, терминоиды. Профессиональная речь компьютерной отрасли – это один из вариантов современного литературного языка, который используют преимущественно для специфических коммуникативных потребностей специальности. Четкое понимание понятий терминоведение, терминология, терминосистема, профессиональная речь способствует правильному использованию этих терминов в научных исследованиях, влияет на степень восприятия научного текста, а также на научную ценность исследования, позволяет упорядочить и систематизировать значительные наработки в компьютерной терминологии.

Ключевые слова: терминоведение, терминология, терминосистема, профессиональная речь, компьютерная терминология.

УДК 81'27

Анатолій Науменко
(Миколаїв)

МОВНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті аналізуються сучасні лінгвістичні, культурологічні та філософські аргументи «за» і «проти» діалогу культур в умовах глобалізації, розглядаються основні тенденції сучасного українського мовознавства щодо визначення етимології українських мови та культури порівняно з російськими культурою та мовою. Зокрема, у межах сучасної української культури протиставляються мова та культура української діаспори та так званої «галичанської меншини» культурі «великої української громади» та стверджується, що націоналістично налаштовані представники першої проводять агресивну «політику мовно-культурного геноциду» щодо решти населення України. Також ставиться під сумнів існування гомогенної української культури як єдиної «культурної ситуації», «єдиного українського світосприйняття», проводиться аналогія з англійською та німецькою мовами щодо існування декількох різних національних мов, які під тиском «національно забарвленої соціальної практики» спричинили появу різних типів світосприйняття, що є водночас світоглядною та лінгвістичною проблемою. Виходячи з логіки наукової політичної думки та східнослов'янської історії, піддаються критиці спроби українського історика М. Грушевського, экс-президента Л. Кучми та сучасного українського філолога В. Таранця розмежувати українську та російську культури і мови. Робиться спроба довести єдність української та російської культур та, виходячи з цього, стверджується «єдність» вищезгаданих етносів, починаючи з часів Київської Русі, стверджується їхня синкретична цілісність у межах культури східних слов'ян, зокрема, в українському, білоруському, руському «домострої», праслав'янській мові та православ'ї, засобом і джерелом самовідбиття якого стала російська мова. У статті наголошується помилковість підміни глобальних філософських проблем мови та культури лінгвістичними дискусіями.

Ключові слова: мова, культура, етнос, діалог культур, лінгвістична дискусія, мовна політика, національна мова, система мови, картина світу, глобалізація.